

ז' ה' ל' צ' י' ב'

ספר

הצניעות והישועה

בו מבוארים הרבה דיני צניעות, ע"פ
מקורי הש"ס והפוסקים, ואינם
מפורשים בהפוסקים והם נוגעים
מאוד להחיים המאושרים

עם

מהדורא בתרא

הק' יצחק אייזיק ראזענבוים
מ'זוטשקא בן הרה"ק מוה"ר איתמר
זצוקללה"ה

שנת את צנועים בא חכמה לפ"ק

(ע"ש הכ' משלי יא ב ואת צנועים חכמה,

פרש"י תבא חכמה)

פרק חמישי

דיני הצניעות בכיסוי ראש האשה

א) כתב הרמב"ם (ה' אישות פכ"ד הי"ב) ואינו
חיא דת יהודית (שאם עברה עליו, יוצאת
בלא כתובה) יוצאה לשוק או למבוי מפולש, וראשה
פרוע, ואין עליה רדיד, ככל הנשים, אע"פ ששערה
מכוסה במטפחת עכ"ל, וכן פסק בש"ע (אה"ע סי'
קט"ו ס"ד).

ב) וקשה דהרי שערה על ראשה, וכיון דשערה
מכוסה במטפחת, חרי בע"כ ראשה
מכוסה בזה, ואיך כתבו, דראשה פרוע, ומה טעם יכול
בעלה לגרשה, ובלא כתובה, גם צריך ביאור, חדיוק
דצריך להיות עליה רדיד, ככל הנשים דוקא, ואם יש
שינוי ברדיד שלה, יגרשנה בעלה על ידי זה, ובלא
כתובה, ומהו שורש חיוב לבישת הרדיד בכלל.

ג) ונראה דבע"כ מאמר הזה אומר דורשני, ודחיק
ומוקים אנפשיה, שלא נפרש ראשה
פרוע, כפשוטו, על מקום שערה, דודאי בע"כ הוא
מכוסה כנ"ל, אלא ר"ל על דרך שאמר הכתוב (שה"ש
ז—ה, ו) צוארך כמגדל וגו' ראשך עליך ככרמל, דמשבח
לה, ביופי תואר צוארה, ותואר ראשה העומד על גבי
צוארה, ומצינו במשנה (כלים ר"פ כ"ט) הטרטין
והפליון של ראש, וכתב הרמב"ם (בפה"מ) וטרטין
הוא פליון של ראש, הוא המטפחת, אשר ישימו הנשים
על ראשן עכ"ל (כנראה לדעתו, דהם ב' מטפחות,

קכח הצניעות פרק ה' הצניעות

א' נקרא טרטין, וא' נקרא פיליון של ראש) וכתבו שם הר"ש והרא"ש פיליון כמו אפיליון, בפרק כל כתבי (דף קכ.) מני ליה גבי י"ח כלים עכ"ל, ושם (במס' שבת) חשב הרמב"ם בפה"מ בי"ח כלים, רדיד קטן, יעטף בו ראשו וכתפיו עכ"ל, נמצינו למדין, דפיליון של ראש, הוא מטפחת אשר ישימו הנשים על ראשן, והוא רדיד קטן, שמכסה ראשה וגם כתפותיה, ובאמת לא מצינו שום איסור, כשנראין תואר ראשה וצוארה וכתפותיה, ואין זה רק דת יהודית, דפרש"י (כתובות עב.) והרמב"ם (ה' אישות שם) דת יהודית, הוא מנהג צניעות שנהגו בנות ישראל, ואע"ג דלא כתיבא ע"כ, דבאמת אמרו, דבת ישראל תצניע את עצמה בביתה לגמרי. ובנות ישראל החמירו על עצמן, וסברו וקבלו, שכשיוצאין, יתעטפו עכ"פ ברדיד, שיעטף את ראשן עם כתפותיהן, שלא יראו יופי תואר ראשה וצוארה וכתפותיה, משום זהירות יתירה דצניעות, ונעשה מנהג ידוע וקבוע, וקבעוהו חכמים לחובה, דכל בת ישראל, שפורצת גדר הצניעות, הרי זו חצופה וחשודה, ומשום זה, בעלה מגרשה, ובלא כתובה, וצא ולמד מז"ל (סנהדרין עה.) מעשה באדם א' שנתן עיניו באשה א' והעלה לבו טינא, ובאו ושאלו לרופאים, ואמרו כו' תספר עמו מאחורי הגדר (ואמרו חכמים) ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר כו' שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות, והנה כתיב (ויקרא יח ל) ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות וגו', ואז"ל (יבמות כא.) ושמרתם את

הצניעות פרק ה' והישועה קכט

משמרת, עשו משמרת למשמרתי, וע"ש במהרש"א ד"ה פרעהו, שכ' אורח העריות, אמר שתגדל ותוסיף אותו אורח לאיסור עכ"ל, וממילא ראוי וחיוב, להחזיק לקבל ולשמור, כל מיני גדרים, למנוע מפריצות, ולהרבות הצניעות במחנה ישראל.

ד) ומדקרא הרמב"ם זה הרדיד, רדיד קטן, מכלל דאיכא גדול, והוא שזכרו הרמב"ם (פי"ג הי"א) בענין כסות שהבעל נותן לאשתו, וז"ל מקום שדרכן שלא תצא אשה לשוק, בכפה שעל ראשה לבד [נראה דגם רדיד הקטן הנ"ל, בכלל כפה שעל ראשה, רק שנמשך קצת למטה, לעטפה, שלא יהיה תואר ראשה פרוע כנ"ל, ולכן נקרא רדיד, שמתרדד ויורד, ע' ערוך (ערך רד א'), ורש"י (כתובות עב:)] ד"ה בטוה, עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה, כמו טלית כו' עכ"ל.

ה) וטעם אותן שהאריכו הרדיד על כל גופה, י"ל לפמש"ל (פ"ד אות ה') מרדב"ז (סי' תש"ע) במז"ל (עירובין יח:) אחרי ארי, ולא אחרי אשה, כשהולך אחרי אשה, אפילו היא מכוסה מכף רגל ועד ראש, ואין מגולה ממנה דבר, שיוכל האדם להסתכל בה, מ"מ הוא רואה ומבחין בהילוכה, ובתנועת אבריה, והדבר ברור שיבא לידי הרחור עש"ב, וזה שרואה ומבחין כו', הוא ע"י שבגדה שסובבה מתנועע כפי תנועותיה בהילוכה, אבל הרדיד שתלוי רק מאחוריה כמו טלית, הוא מונע היכר

תנועותיה בהלוכה, ומונע ההרהור, ובשביל זה לבשו רדיד ארוך.

ו) ובזה י"ל מ"ש הרמב"ם וש"ע הנ"ל (אות א') דצ"ל עליה רדיד ככל הנשים, היינו, דאם כל הנשים הולכות שם ברדיד קטן, דיה ברדיד קטן, ואם כל הנשים הולכות שם ברדיד גדול, מוכרחת גם היא ללבוש רדיד גדול דוקא, ואם לאו עברה על דת יהודית, דכל אשה מוכרחת לשמור כל דרכי הצניעות, ולא לפרוץ גדר הצניעות כלל, כמש"ל (אות ג'). גי"ל מ"ש רדיד ככל הנשים. ר"ל כשכל הנשים לובשות רדיד, ולמעוטי דאם אין כולן לובשות רדיד, אין להאשימה, דזה פשיטא, דאם קצתן לובשות, וקצתן אין לובשות מעיקר המנהג מתחלה, איך שייד להאשים אחת בזה, וגם לא שייד להאשים את כל אותן שאין לובשות, דאם לא הי' מנהג קבוע ללבוש רדיד, אין שייד דעוברת, ועמ"ש פרישה (סי' קט"ו ס"ק י') דלא בכל מקום לובשים רדיד.

ז) עי"ל בזה בענין כיסוי ראשה, דלכאורה קשה, דבשלמא איסור גילוי בשר אשה, מובן שפיר, אחר דידוע שהוא גורם גירוי יצר הרע, (עי' כתובות סה. איגלי דרעא כו' וע"ל [פ"א לאו ב'], ובשערה לא מצינו כן, ועוד הרי שער בתולות, אינו ערוה, הרי מבואר דאינו מגרה יצה"ר, גם העיר בזה ידידי הרב הראש הכולל כמוה"ר אברהם יצחק פרוכטר שליט"א לפמש"ל (פי"ג ט"ו) מהכ"מ דשער באשה ערוה לרמב"ם רק לצניעות, דאסור להסתכל

הצניעות פרק ה' והישועה קלא

בשערה, אבל לק"ש מותר, הרי ס"ל דאין השער ערוה בעצם, עכ"ד. א"כ מ"ט איסורו, ובש"ע (א"ח סע"ה ס"ב) ז"ל שער של אשה, שדרכה לכסות, אסור לקרות כנגדו, אבל בתולות, שדרכן לילך פרועות הראש, מותר עכ"ל. וקשה מאוד. דאטו מנהג הנשים קובע האיסור וההיתר בזה, אתמהא, וא"כ הי' בטל ח"ו מאמר הגמרא (ברכות כד.) שער באשה ערוה, דהא תלי במנהגא, שאם לא נהגו לכסות, אינו ערוה, וישתקע הדבר, ולא יאמר ח"ו, ועוד הא קרא קדריש שם, שנאמר שערך כעדר העזים, וזה גופא צריך נמי ביאור, מאי משמע איסור מהאי קרא, ורש"י ז"ל לא פי' כלום בזה, ובכתובות (עב.) אמרו ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב ופרע את ראש האשה, ותנא דבי ר"י אזהרה לבנות ישראל, שלא יצאו בפרוע ראש עכ"ל, וגם זה צריך ביאור, למה יליף הכא מהאי קרא, וחכא מהאי קרא, ע"ק למה תלו הפוסקים, דין שער אשה, ושער בתולה, במנהג, הל"ל דתח"ק אסרה גילוי ראש באשה, ודוקא בנשואה, ולא בבתולה, ע"ק במ"ש הרא"ש (ברכות פ"ג סל"ז) וחמרדכי (שם ס"ס פ') והביאו נמי חב"ח (אה"ע סכ"א) ד"ה לא ילכו, והגה"מ (ספ"ג דק"ש אות ס') דבתולה הרגילה בגילוי שער, לא חיישינן, דליכא חרחור ע"כ, דמה נתינת טעם הוא זה, בשלמא מ"ש הרשב"א (ברכות שם, הובא בב"י ר"ס ע"ה) דפניה ידיה ורגליה, אין חוששין להן, מפני שהוא רגיל בהם, ולא טריד, מובן שפיר, דאמר, כיון דהוא

קלב הצניעות פרק ה' והישועה

רגיל, לא טריד, אבל מ"ש בבתולה, כיון דהיא רגילה, לא טריד הוא, אינו מובן כלל, דמה מועיל רגילותה שלא יהיה האיש טריד עי"ז, ע"ק הרי ברגע שנתקדשה הבתולה לאיש, הוי שערה ערוה, ואע"פ שרגילה בגילוי שערה, הרי דלא מהני זה כלום, גם במש"ל (פתיחה ז') דשאלו לר"י מפני מה האיש יוצא, וראשו מגולה [ר"ל כל תואר ראשו, עד הצואר, ולפעמים גם חלק למעלה במקום השערות], והאשה ראשה מכוסה (לגמרי), א"ל לאחד שעבר עבירה, והוא מתייבש מבני אדם עכ"ל, קשה דמה מזמה אותה לא' שעבר עבירה ומתבייש. הי"ל לומר סתם. לפי שעברה עבירה נתביישה. וע"ק דלכאורה היה לו להשיב בפשיטות, דשער באשה ערוה, ומוכרחת לכסותו לגמרי, מה שאין כן באיש.

(ח) וי"ל דכונת השואלים לר' יהושע היתה, מפני מה האיש יוצא, וראשו מגולה קצת, דרואין את שערו, ואין בזה שום חשש, ואשה ראשה מכוסה לגמרי, שלא יראה שערה כלל, דהוי ערוה, הרי שניהם חטאו ואכלו מעץ הדעת, ומה נשתנה האשה מהאיש, והשיב ר"י, דדמי לאחד שחטא הוא לבדו, ומתבייש מבני אדם, דהם לא חטאו, והוא חטא, וביאר המתנות כהונה וכן האשה, אכלה מן העץ, ונתנה לאדם עכ"ל, דגם אכילת אדם הוי עבירה שלה, וכמ"ש בעל הטורים, היא נתנה לי מן העץ ואוכל, לפי הפשט, שהכיתני בעץ, עד ששמעתי לדבריה עכ"ל, וכן כתיב (בראשית יג יז) ולאדם אמר, כי

הצניעות פרק ה' והישועה קלג

שמעת לקול אשתך, ותאכל וגו', שאכילתו מן העץ, נתלה בה, ששמע לה ואכל, ולכן רק חוה היה לה להתבייש, ומתוך בושתה, נתעטפה בראשה, וכתב בביאורי מהרי"פ (שם במדרש לענינו) דטבע של כל נקבה, נמשכת אחר טבע של נקבה ראשונה, חוה, ולכן גם בזה, טבע של כל נקבה היא, שמתעוררת בה, בושתה של חוה, וע"י הבושה, היא מכסה את ראשה, וכשאינה מתביישת ומתכסה, היא חצופה בטבעה, להתגלות בפריצות, מתוך הרהורים רעים שבה, וע"ל (פתיחה ד') בשם א"ז הבעש"ט ז"ל, דכשהאשה מהרהרת, משפיעה הרהורים, גם בהאיש שרואה אותה, ולכן גילוי שיערה; הוי ערוה, כיון דמביא הרהורים רעים להאנשים ר"ל, אע"פ שאינו מגרה בטבע, ואמנם בושה זו, אינה מתעוררת בהנקבה משנולדה, ולא משגדלה, אלא משנשאת לאיש, דומיא דחוה, שהיתה אשת איש, ומתורץ שפיר מ"ש הש"ע דבתולות שדרכן לילך פרועות הראש, מותר כנ"ל (אות ז') היינו שהבתולות אינן מגלות שערן מתוך הרהורים רעים ח"ו, רק שדרכן כך מעודן, שלא הגיעו עדיין לכלל כיסוי ראשן, עד נשואיהן כנ"ל, וכן מתורץ נמי מ"ש לעיל (שם) מהרא"ש והמרדכי, דבתולה הרגילה בגילוי שער, לא חיישינן, דליכא הרהור, ר"ל שאין גילוי שערן מחמת הרהור, אלא שהן רגילות כך מעודן כנ"ל, וממילא לא קשיא קושיתינו הנ"ל, דהיה לו לר' יהושע להשיב, דשער באשה ערוה, ולא באיש, דהא זה גופא היתה קושיתם, למה באשה הוי

קלד הצניעות פרק ה' והישועה

ערוה, ולא באיש, והשיב להם שורש הדבר כנ"ל.
(ט) ומ"ש ראשה פרוע דאורייתא, היינו שראשה
מגולה ממש, בין שיש לה שער, ובין
שאין לה שער, וכמשמעות הכתוב, ופרע את ראש
האשה, שמגלה ראשה, ומ"ש שער באשה ערוה,
שנאמר שערך כעדר העזים, היינו אפילו ראשה מכוסה,
ושערה ארוך, ויוצא מתחת המטפחת, ואע"פ שהשער
בעצם אינו מגרה, ואינו ערוה, מ"מ כיון שפירשה
מדרך הצניעות, וניחא לה בהפקירא, להתגלות
בפריצות, עי"ז נעשה ערוה, שגורם הרהורים רעים
כנ"ל, ומ"ש מפסוק שערך כעדר העזים, יש לפרש ע"פ
מז"ל (במדרש שה"ש רבה פרשה ו') סד"ה הסבי
עיניך, וז"ל שערך כעדר העזים, מה עז זו בזויה, כך
ישראל בזוים בשטים שנאמר (במדבר כה) וישב
ישראל בשטים וגו' עכ"ל, וכתב בפירוש מהרז"ו מה
עז בזויה, בית הבושת שלה גלויה, בלא כיסוי, כך
ישראל נתבזו בזנות עכ"ל, והיינו דבשטים היה הזנות
מאוסה ביותר, על ידי שהיה ברוב עם, ובפרסום גדול
ר"ל, והיינו דמשבח צניעותה מאוד, באומרו שערך
כעדר העזים, שאת מחמירה ומדקדקת בצניעות מאוד,
שאפילו גילוי שערך, שאינו מגרה ואינו ערוה בעצם,
ואינו אסור מדינא, רק מצד מנהגה של חוה כנ"ל,
אפילו הכי, הוא חמיר ומבוזה אצלך מאוד, כמו
הזנות של שטים, שהיה גרוע ומבוזה ביותר, מחמת
שהיה בבחינת עדר העזים, בכנופיא גדולה, ובפרהסיא
ר"ל, והוא בבחינת איזה חכם הרואה את הנולד

הצניעות פרק ה' והישועה קלה

(תמיד לב.) דכל שמתחיל ליכנס משהו, בתאווה הרעה הזו, יכול להמשך עד זיוטא תחתונה ר"ל, ושפיר למדנו בזה, דשער באשה ערוה, אע"פ שאינו ערוה בעצם כנ"ל, ומ"ש בענין ראשה פרוע (כתובות עב) דאורייתא קלתה שפיר דמי, ופרש"י קלתה סל כו', ולא אמרו מטפחת שפיר דמי, כנ"ל (אות ג') ממשנה דכלים, דלבשו מטפחת, וכנ"ל (אות א') דכתבו הרמב"ם והש"ע, ששערה מכוסה במטפחת, י"ל משום דמטפחת שייך שתלוי גם למטה מראשה, לזה אמרו קלתה, דהוא סל, דאינו תלוי למטה, דמדאורייתא א"צ לכסות תואר ראשה מאחוריה, רק משום דת יהודית צ"ל תואר ראשה מאחוריה מכוסה, וכנ"ל (אות ג').

י) ובענין הבושה דחזה הנ"ל, מבואר לעיל (פתיחה ז') דהוא משום דהיה לה להתרחק מהנחש, אחר שכבר אמר הקב"ה לאדם, כל השבע מצות של בני נח, שמרומזים בפסוק ויצו ד' אלקים וגו', אשר גילוי עריות אחת מהם, וגם חיה בכלל איסור עריות, ומפרטי המצוה דגילוי עריות, הוא, לא תקרבו לגלות ערוה, דכל התקרבות אסורה, כדי להרחיק אדם מן העבירה, וע"י ההתקרבות עם הנחש, באו כל הצרות, שבא עליה, ואכלה מעץ הדעת, וע"ש שהבאתי המקורים לזה, גם בתרגום יונתן, בתיבות הנחש השיאני, כתב, חויא אשייני, ואין מובן לכאורה פירוש תיבת אשייני, והנ"ל י"ל שאמרה שנעשה אישי, ועי"ז נכנעה אליו, ושמעה לו, ואכלה מעץ הדעת, וצ"ל שאנסה הנחש, ולכן לא נענשה על ביאתו

קלו הצניעות פרק ה' והישועה

(והאברך ר' מרדכי גנוט נ"י הקשה דאשת כהן נאסרת גם באונס, ואדה"ר הי' כהן, דה"י חלתו של עולם עכת"ד, ואין זו קושיא, דאע"פ שכתבו ספה"ק דאדה"ר הי' חלתו של עולם, אין זאת אומרת דהיה כהן, וגם למש"ל (פ"ט אות ח') שהקריב קרבנו, ולבש בגדי כהונה גדולה, הרי אמרו שם דהיה בכורו של עולם, א"כ הקריב מצד היותו בכור, לא שהי' כהן, ועוד דאז"ל (סוטה כו:) דאין זנות לבהמה, ופרש"י ואינה נאסרת על בעלה עכ"ל) ודאגה חוה מאוד, למצוא שום מבוא, שתוכל לתקן מה דאפשר לה, ומצאה המבוא, היות שהקב"ה הלבישם כתנות עור על כל גופם, אבל לא על ראשם, וקבלה היא לכסות גם ראשה, מרצון נפשה, והורה בזה, שהכירה שגגתה, ונצטערה ונכנעה, וקיבלה על עצמה אבלות קבועה בכיסוי ראשה, כמז"ל (עירובין ק:) עטופה כאבל, פרש"י בושה לצאת בראשה פרוע עכ"ל, וי"ל דראשה פרוע, מזכירה המצב שהיתה בו כשחטאה, דאז היתה פרועת ראש, ומשום זה שינתה תוארה, בכיסוי ראש, ומתביישת בתוארה הראשון, ועי"ז עטופה כאבל, שהיא אבלה, על שחטאה אז, ולא נצרה בנפשה, וע' רד"ק ומצודות (ירמיה ג ג) דאשה צנועה, כשאירע לה דבר בושה, מכסה מצחה, וכיסוי הראש משפיע למנוע החטאים, וכמז"ל (שבת קנו:) דאימיה דר"נ בר יצחק, אמרי לה כלדאי, בריך גנבא הוה, לא שבקתיה גלויי רישיה, אמרה ליה, כסי רישיך, כי היכא דתהוו עלך אימתא דשמיא, ובעי

הצניעות פרק ה' והישועה קלז

רחמי, פרש"י בקש רחמים שלא ישלוט בד' יצר הרע עכ"ל, הרי מבואר, דעם בקשת הרחמים, הוצרך לכיסוי הראש, ואיתא ברש"י (שבת י.) וז"ל דיינין מתעטפין בטליתן, כשפותחין בדין, מאימת שכינה, ושלא יפנו ראשן לכאן ולכאן, ותהא דעתן מיושבת עליהן עכ"ל, והרי אמרו (סוטה ג.) אין אדם עובר עבירה, אלא אם כן, נכנס בו רוח שטות עכ"ל, וע"ל (פכ"א אות ח') דשטות היינו, שאינו מרוכז, ומשוטט בדעתו לכאן ולכאן, וכיון דכיסוי הראש, מונעו מלפנות לכאן ולכאן, עי"ז דעתו מיושבת עליו, ואינו משוטט בדעתו לכאן ולכאן, ואז מושל ברוחו, ומחליט למנוע מהחטאים, ועכ"פ כיסוי הראש, הוי צניעות, והצניעות בראשה, משפיע צניעות גם בכל גופה, שכן עין רואה, בנוהג שבעולם, דאותם שאין מכסין ראשם, בסתמא אינם יראי ד' ר"ל, ויש שמכסין כלשהו, ויש שמוסיפין יותר ויותר, עד שלובשין כובע גדול, על הכובע קטן, ובשבת שטריימעל, ובסתמא רואים אשר דרגת כל אחד, כפי בחינת כיסוי ראשו, וכן בנשים, והוא מרומז נמי במז"ל (עירובין מא.) דבתר רישא גופא אזיל, ומרומז נמי בפסוק (קהלת ב' יד) החכם עיניו בראשו, שמסתכל על שכנגדו בראשו, ומזה מכיר בחינת האיש, או האשה (חוץ מבעלי תשובה, דאצלן גם כיסוי קטן הוי כגדול) ומבואר דכיסוי ראש האשה ביראת שמים, משפיע צניעות גם בכל גופה.

יא) וממילא כל אשה יראת ד', ראוי שתשתדל, שיהיה כיסוי ראשה, דוקא באופן

קלח הצניעות פרק ה' והישועה

שישפיע לחזק כל היסודות הנ"ל, דהיינו לחזק מדת הבושה, שהיא יסוד היראת שמים, כמז"ל (נדרים כ.). בעבור תהיה יראתו על פניכם, זו בושה, לבלתי תחטאו, מלמד שהבושה מביא לידי יראת חטא כו' כל אדם המתבייש, לא במהרה הוא חוטא עכ"ל, ולחזק ההכנעה והצניעות, דהא בהא תליא, וכמ"ש מהרי"ק (שרש פ"ח) לענין המניעה מבגדים אדומים, הביאו הש"ך בקיצור (יו"ד סי' קע"ח ס"ק ג') שאין דרך הצנועים להיות אדומים בלבושם, וצבע השחור, הוא דרך צניעות והכנעה, וע"ש הלשון במהרי"ק, והרי הפריצות מצד החוצפה, וא"כ ההכנעה מונעת הפריצות, ומשפעת לנהוג בצניעות, ובכלל הנ"ל להכיר האמת והצדק, ולהיות מודה על האמת, ומודה ועוזב, ולהתאמץ לתקן המעוות, ולא להיות שוטה המשוטט לכאן ולכאן, אלא להיות מרוכז ומסודר, וכל הדברים יהיו באחריות, וכיון דאין אדם חוטא, אא"כ נכנס בו רוח שטות, ממילא ע"י הריכוז והסידור, ניצולים מהעבירות, ולהתחזק בתשובה, שכל זה בכלל התיקון של חוה כמבואר, ולכן צ"ל כיסוי ראש האשה באופן היותר צנוע, ובקדושה, להמשיך בזה ההשפעות הגדולות, אשר כללה חוה בתשובתה ותקנתה כמבואר. (יב) ובענין היתר שער דבתולות, הקשה מג"א (ס"ק ג') דבש"ע אה"ע (סכ"א ס"ב) כתב לא תלכנה בנות ישראל, פרועות ראש בשוק, אחת פנויה, ואחת אשת איש, ומפרש מג"א, דמיירי ששערותיהן סתורות ומסיק שמדת צניעות היא

הצניעות פרק ה' והישועה קלט

לבתולה, שלא לילך כן עכ"ל, ויש לתרץ בס"ד דאז"ל (סוטה ח.) בסוטה סותר את שעה, פרש"י מרבה בגילוייה, שסותר את שעה עכ"ל, ומתורץ שפיר, דשער דבתולה אין בו איסור, לפי שהולכת כן בתומה, כהרגלה מעודה, ולא מצד הרהורים רעים כנ"ל, אבל כשסותרת שעה, ומרבה בגילוייה, כבר מהרהרת בזה, שיסתכלו בה יותר, וזה אסור, ומשום דשייך נמי, שלא סתרה שעה בכונה, אלא שלא קלעתן עדיין, מש"ה לא אמר דאסור, דכל דאפשר דנין לזכות, לזה העיר עכ"פ סתם, שלא תלכנה בשערות סתורות, גי"ל דבש"ע א"ח מיירי שהבתולה בבית, והקורא ק"ש מכירה, ויודע שהיא בתולה, ואין חשש, אבל בש"ע אה"ע דמיירי שהולכות בשוק, ואין הכל מכירין אותן, ושייך לחשדן, שהן נשואות פרוצות ר"ל, לכן העירו, שלא תלכנה בשוק דייקא פרועות ראש, שלא יביאו את עצמן לידי חשד, אלא דקשה, דלמה הזכירו בזה אשת איש, דכל הסימן כ"א מצויין דהוא בענין להתרחק מן העריות, והתחיל בס"א צריך אדם להתרחק כו' וחשב הרבה דברים, שהם להתרחק, ואילו באשת איש, הרי קי"ל בסי' קט"ו ס"ד שאפילו יצאה בכיסוי מטפחת על שעה, אלא שאין עליה רדיד ככל הנשים, יוצאת בלא כתובה, וכתבו החלקת מחוקק ובית שמואל בריש הסימן, דהוא משום חציפותא וחשד זנות, וכיון דחמיר כ"כ, איך שייך בין הדברים דהתרחקות בעלמא, ולא עוד אלא דבשאר דברים כתב שם בס"א דאסור, ובזה כתב רק

קמ הצניעות פרק ה' והישועה

דרך הדרכה בעלמא, לא תלכנה כו', ואולי י"ל דמ"ש לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, לא איירי בפרועות ראש ממש, רק מיירי בהולכת בקלתה כנ"ל (סוף אות ט') דכל ראשה מכוסה, אלא דמלאחריה ניכר יופי תואר ראשה וכנ"ל (אות ג') במ"ש הרמב"ם והש"ע דראשה פרוע, ושערה מכוסה, דבע"כ ראשה פרוע, ר"ל מאחוריה, דהרדיד מתרדד למטה ומכסה תואר ראשה מאחוריה, ובלא הרדיד, ראשה פרוע ונראה מאחוריה, ומזה איירי נמי הש"ע (אה"ע סכ"א ס"ב) דמדאורייתא שפיר דמי, כנ"ל (מכתובות דע"ב) ובמקום שנהגו ללבוש רדיד, הוי פריצות, ביוצאת בלא רדיד, ויוצאת בלא כתובה, וכשאין נוהגין ללבוש רדיד, אין שום איסור כשראשה פרוע מאחוריה, ואמרו עכ"פ בדרך הדרכה, לא תלכנה כו', דאע"ג דאין אנו נוהגין ללבוש רדיד בקביעות, עכ"פ יהיה שם שום כיסוי חוצץ בפני העין, בדרך זהירות וצניעות יתירה, אלא דלפיי זה, תינח באשת איש, דראשה מכוסה, וקאי בתואר ראשה מאחוריה כנ"ל, אבל בבתולות, דשערן מגולה עם כל ראשן, מה שייך להקפיד על אחורי ראשן, וצ"ל דלצדדין קתני, הא כדאיתא, והא כדאיתא, באשת איש, דשערה מכוסה, הכונה דיחמירו, ולא תלכנה פרועו' ראש מאחוריהן בשוק כנ"ל, ובבתולות דשערן מגולה, הכונה דלא תלכנה פרועות ראשן לגמרי, בשוק, דבבית מותרין, ובשוק יחמירו משום חשד כמ"ש לעיל, דהיינו כל אחת כפי ששייך בה.

הצניעות פרק ה' והישועה קמ"א

(יג) גם מה שהקי' שם מג"א מכתובות (רפ"ב) דיצאה בהינומא וראשה פרוע וכן הק' הב"ח (באה"ע סכ"א), י"ל דהנה רשיז"ל פי' שם, כך היו נוהגין להוציא את הבתולות מבית אביהן לבית החתונה עכ"ל, לא הביאו עדים שהלכה תמיד בפרוע ראש קודם חתונתה, כי נמנעו מלצאת בפרוע ראש בחוץ משום צניעות כמ"ש הש"ע, רק מבית אביהן לבית החתונה קבעו המנהג להוציאה בפרוע ראש דוקא, וידעו הכל שהיא בתולה, ולא שייד חשש פריצות וא"ש. י"ל טעם שתקנו כך שתצא הכלה בהינומא ושערה על כתפותי', להורות הלכה, דזהו היתר גמור, ואם אירע שבתולה יצאה כך, אין בזה שום חשש פריצות, ורק הן נמנעות מזה, משום צניעות בעלמא, ותקנו זה בכלה דייקא כשנכנסת לחופה, דליכא למיחש דאתי למיסרך להקל עוד בזה, דבנשואה ראשה פרוע דאורייתא, ותקנוה רק בבתולה, דנוגע רק לכבוד הבתולות כנ"ל, שלא להאשים אם אירע ויצאה, ולהגיד שבחן, שנזהרות מזה, רק מצד הצניעות. (יד) ומענין לענין באותו ענין, שייד להזכיר כאן, בענין פאה נכרית, דבאמת הסכמת, שלא להזכיר מזה כלום, דהוא מחלוקת ידועה ומפורסמת, בקמאי ובתראי, וכל הספרים מלאים מזה, ובמקום גדולים אל תעמוד (משלי כה ו) ואינו דומה להלכות הצניעות, דהכל מודים באיסור הפריצות והכל מודים בחיוב הצניעות, אלא שלא נתבארו הלכות אלו על הסדר, לעיני כל ישראל, ובני

קמב הצניעות פרק ה' והישועה

אדם טועים, ומקילים כ"פ שלא כהלכה, מחמת חסרון ידיעה, ובודאי מצוה רבה, ללקט ולסדר הלכות אלו, וכדרך שאמרו (ברכות סג.) בשעת המכנסים פזר, דכיון דהלכות אלו, מכונסים ונעלמים מעיני בני אדם, מצוה לפרסמן, אבל בפאה נכרית, דהענין מפורסם כנ"ל, שייך מ"ש (שם) בשעת המפזרים כנס, ושתיקה יפה.

טו) אמנם לא אמנע מלכתוב, מה שעלה עכשיו בדעתי, בעיקר ויסוד מחלוקת הנ"ל, בשו"ת באר שבע (סי"ח) שהביא משלטי הגבורים במס' שבת (דכ"ט ע"א ברי"ף) ובמסכת נזיר (דף כ"ח ע"ב בעין משפט אות ב') שלומד מדברי חז"ל דמותרת אשה לצאת בפאה נכרית, והבאר שבע השיב עליו, דשם מיירי שהפאה נכרית מכוסה, והאריך בזה, ומשם יפרד המחלוקת, והיה לכמה ראשים, בספרים שאחריהם.

טז) ולפי כל המבואר הנ"ל, בע"כ יסוד תיקון כיסוי הראש, שתיקנה חוה, לשם תשובה, ותיקון המעוות, ולחזקת הצניעות וההכנעה, והבושה והיראת שמים, אינו מתקיים כלל בלבישת הפאה נכרית, ובפרט הנעשים עכשיו, שהפ"נ היא לשם יופי ופריצות, לגרות היצר הרע, שיסתכלו בהם, ויחטאו בהרהורים רעים ר"ל, וע"ל (פי"ב כ"א כ"ב) דלהראות היופי, הוא איסור חמור, ונענשו ע"ז הרבה ר"ל, ונהירנא שראיתי בילדותי נשים ההגונות, שהיו מושכין קצות מטפחת שבראשן, והיו מכסות בהן צידי פניהן,

הצניעות פרק ה' והישועה קמג

וקושרין למטה אצל הצואר, וע' רד"ק (ישעיה ג יט) בשם הגאונים, והמנהג הזה, שמסתפקים בפאה נכרית לבד, הוא מנהג משובש מהמתחדשים, בכמה דורות שלפנינו שחידשו והנהיגו כך, להסתפק בפאה נכרית, בלא עיטוף, וד' ינחנו בדרך האמת אמן ואמן. וע"ל (פי"ב כ"א). שוב ראיתי בעצי ארזים (סכ"א ס"ק ב') שחולק נמי על שה"ג, וסיים והמורים היתר, חדשים מקרוב, עתידים ליתן את הדין, עכ"ל.

יז) ואע"פ שכתב רמ"א (א"ח סע"ה ס"ב) דמותר לקרות ק"ש, נגד פאה נכרית, כבר כתב

בזה בשו"ת חסד לאברהם (מהד"ת ס"ס פ"ז) וז"ל נראה ברור דלא הקיל, רק לענין ק"ש כו', וגם יש לצרף בזה, שיטת הרמב"ם ז"ל שהשמיט בפ"ג מה' ק"ש, דין זה, שאסור לקרות כנגד שער האשה, וכתב כ"מ שם, דס"ל דלא אמרינן שער באשה ערוה, רק לאסור הסתכלות בשערה עכ"ל, וגם במעדני י"ט (ברכות פ"ג סל"ז ס"ק ס' פ') כתב דאף באחרת, שאסור לאסתכולי בה, אפילו באצבע קטנה, לא אסרו בק"ש אלא בטפח, וטעמו, כדי שלא יבא לידי ביטול ק"ש, אם נחמיר, שלא לקרות אפילו במיעוט גילוי כו' ואף אנו נאמר לרבינו דמפרש דקול לא לענין ק"ש אתמר כלל, דנמי טעמא הכי הוא, דחז"ל לא ראו לאסור כלל קול באשה לענין ק"ש, שמכיון שא"א להזהר, אם נבא לאסור, יבא לכלל ביטול ק"ש לגמרי כו' עכ"ל, וכן כתב נמי המשנה ברורה (סע"ה ס"ק ז') מהפמ"ג וח"א במה דפליגי שם בש"ע בפחות

מטפח באשה אחרת, וז"ל וכל זה לא איירי, אלא לענין איסור ק"ש כו' אבל לענין איסור הסתכלות, לכולי עלמא, המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה, כיון שמסתכל בה להנות, עובר בלאו דלא תתורו אחרי עיניכם כו' וכתב הפמ"ג דבמקומות שדרך להיות מכוסה (כגון זרועותיה וכה"ג שאר מקומות הגוף) אף ראייה בעלמא אסור עכ"ל, הרי מבואר, דגם מה דהתירו לק"ש, אסור בהסתכלות, וממילא אין ראוי מרמ"א הנ"ל בק"ש, להתיר גילוי פאה נכרית, וז"ל פמ"ג (סי' ש"ג מ"ז ס"ק ט') אם רואה שער האסור בק"ש, אם נאמר דחוזר וקורא באפשר, א"כ ה"ל בפ"נ ספק תורה כו' עכ"ל, הרי דפמ"ג מחמיר בפ"נ גם לק"ש דהוי ספק תורה, וכ"ש לענין איסור פריצות דחמיר טפי כנ"ל, ולכן אע"ג דמג"א סק"ה מקיל כשה"ג, הרי הפמ"ג מחמיר בדבר, ומה דאסור בהסתכלות, אסורה לגלות, דהגילוי באשה, גורם לאנשים להסתכל בה, והיא הפריצות וחציפות ר"ל, כידוע, והוא ע"ד שאמרו (סוכה כו.) פרצה קוראה לגנב, שע"כ אמרו (ב"ב נז:) בעובר בדרך שהנשים עומדות על הכביסה (דמגלות זרועותיהן, ועומדות יחפות, ע' ר"ג ורש"י שם) אי דאיכא דרכא אחריתא, רשע הוא, ולא מצינו בהולך במקום נשים (לבושות כראוי) שיאמרו דהוא רשע בזה, אלא דבגילוי בשר נשים, עלול טפי שיסתכלו, ומש"ה חייב להתרחק משם, ומבואר כנ"ל, דמה דאסור לאנשים לראות, אסורה לגלות. וע"ל [פיי"ב אות כ"ג].

הצניעות פרק ה' והישועה קמה

יח) וארשום נמי, מה שעלה עכשיו בדעתי, במש"ש באר שבע, דהא דהתירו בפאה נכרית, מיירי מחצר לחצר דרך מבוי, דבזה אין דין פריצות, אבל במקום דשייך פריצות, לא התירו פאה נכרית עש"ב, וקשה דבמס' שבת (סד:) ברש"י ד"ה וחכמים, ובתוס' ד"ה ובלבד, ובש"ע (סי' ש"ג סי"ד) וט"ז (ס"ק ט'), חיישו דלמא מחכו עלה, ואתיא לאתויינהו בידה, ואי מחצר לחצר דרך מבוי, הא הוי רק דרבנן, וחוי גזירה לגזירה, אך שבתני אני וראיתי, בשד"ח (כללים מע' ג' אות ג') דבעניני שבת, גזרו גם גזירה לגזירה ע"ש, וע"ש עוד בשאר האותיות, כמה פרטים, דגזרו גם גזירה לגזירה. ואגב מ"ש מחצית השקל (סע"ה סק"ה) דמדחיישינן דמחכו עלה, מוכח דהוא מגולה, אין דברי באר שבע נדחין בזה, דהוא כתב דאפילו מיירי במגולה, הא מיירי שפיר בחצר שאין רבים בוקעים בו, ושם אין איסור אפילו משום דת יהודית ע"ש.

יט) ויש להוכיח, דאין פאה נכרית, לבוש הראוי לבנות ישראל, שהרי ברמב"ם (ה' אישות פי"ג, ובטור אה"ע סע"ג) כתבו הבגדים שהבעל חייב ליתן לאשתו, ולא הזכירו פאה נכרית, לפי שלא היו בנות ישראל לובשות פאה נכרית, זולת אותן שהוכרחו לכך, שלא תתגנה על בעלה, שהיה חפץ שתהיה בעלת שער דוקא, ועכ"פ הי' מכוסה, וכמ"ש ב"ש, וגם בתכשיטין כתבו הרמב"ם והטור (שם, ושם) שנותן לה בגדי צבעונין להקיף על ראשה ופדחתה, ולא פאה

נכרית על ראשה ופדחתה, שלא התייפו בפאה נכרית, שלא היה זה יופי, אצל בנות ישראל הכשרות, כי אשה יראת ד' היא תתהלל, ורק זהו היופי אצלן. ורמוז בפסוק (שה"ש ו, ד) יפה את רעיתי כתרצה, פרש"י והקב"ה מקלסה ע"ז יפה את רעיתי, כשאת רצויה לי עכ"ל, דרק זהו היופי שלך, כשאת רצויה לי, דהיינו כשאת נוהגת בצניעות כרצוני.

(כ) ויש להעיר לשה"ג [בריי"ף שבת כ"ט] דאין איסור בשער אשה משום ערוה, אלא במחובר לבשרה, וגם שהבשר נראה עם השער עכ"ל, נמצא דשער שנתרחק מהבשר, ונראה השער לבדו, אינו אסור משום ערוה, ובמקום שהוא אסור, דהיינו שסמוך להבשר, הבשר נראה עם השער ביחד, נמצא דהאיסור רק משום שרואין בשרה, אבל השער עצמו, אינו ערוה לכאורה.

(כא) וי"ל דלכאורה הרי השער חוצץ בפני העינים, שאין רואין את בשרה להדיא, רק אפשר לראות כמו נקודות בשר בין השערות, והיה שייד לומר, דאין זה נקרא גילוי בשרה, להיות בדין ערוה, לזה אמר רב ששת, שער באשה ערוה, י"ל תיבת באשה, כמו בשר בחלב, שרואין שער, ורואין האשה, דהיינו בשרה שבינתיים, חשיבי ערוה שניהם כאחד. והק' לי ר' אפרים לוי נ"י שהרי אמרו נמי טפח באשה, שוק באשה ערוה ע"כ ונפרש גם בהם כנ"ל, וי"ל דבהני אפשר לפרש, טפח באשה דייקא הוי ערוה, אבל בתמונה מצויירת, אע"ג דאסור נמי משום ולא

תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, עכ"פ אינו בדין ערוה לומר דלא יצא בק"ש וכדומה, וכן שוק, וכן קול באשה, י"ל דוקא באשה ממש, אבל במכונה, אינן דין ערוה, אע"פ שאסור נמי משום הרהות ותאוה ר"ל, מ"מ במכונה י"ל דקיל טפי, גם לכתחלה. שאינו מבלבל דעתו כ"כ, ונקל יותר להסיח דעתו מלשמוע, כמובן, והיינו דהומ"ל בלא ב' שוק אשת ערוה, שער אשה ערוה, קול אשה ערוה, ואמר בב' לדייק כנ"ל, וכלפי שכתבתי (בפ"ד ג') שוק באשת ערוה, אפילו מכוסה, אבל רואין תואר השוק, י"ל רמז גם להיפך, שוק באשה ממש, ערוה, אבל ברואה רק האנפלאות שעל השוק, אינו ערוה, והיינו לענין ק"ש בדיעבד, או בשעת הדחק, וכללו הרמז והדיוק לכאן ולכאן, והא כדאיתא והא כדאיתא, דלפריצות במכוסה נמי הוי ערוה, ולק"ש לא הוי ערוה במכוסה, ולמעשה ראוי לברר עוד. וע"ל (פי"ג אות ט"ז), דאין הענינים שווים.

(כב) אלא דעדיין קשה, דלשיטתו, נמצא דשער הארוך, שנתרחק מהבשר, ונראה לבדו, בלא בשרה, אינו ערוה כלל, וזו לא שמענו, דלית מאן דכר שמיה, להתיר שעה, שאינו נראה עם בשרה יחד, וצ"ל לשיטת הש"ג, דעיקר האיסור דשער באשה ערוה, הוא במקום חבשר, שנראו יחד כנ"ל, ואחר שחל איסור ערוה, במקום חיבור השער בבשר, מתפשט האיסור גם על כל אורך שעה, ודומה למש"ל (פ"ד ז') דגילוי בגד הדבוק לבשרה, חוי ערוה, וכשרואין

קמח הצניעות פרק ה' והישועה

חלוקה הדבוק לבשרה, למטה אצל הרגלים, אע"פ שאינו דבוק לבשרה שם, חוי נמי בכלל הפריצות עש"ב.

כג) ויש לבאר במה דקי"ל בש"ע (אה"ע ר"ס קט"ו) אלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית, ושם (ס"ד) איזו היא דת יהודית, מנהג הצניעות, שנהגו בנות ישראל כו' עכ"ל, דאע"פ שאמרו שנאסרו מצד מנהג, חוי נמי דאורייתא, דאחר שקבעו דראוי להזהר באלה הדברים משום צניעות והעוברת חשודה על זנות, כמש"ל (פ"ד ס"ה), חוזרים להיות אסורים מן התורה, משום מצות צניעות ואיסור פריצות ושווים הם לכאורה לדת משה וע"י המנהג נאסרו מה"ת, ראייה לזה ממ"ש (כתובות ע"ב). ואיזוהי דת יהודית, יוצאה וראשה פרוע כו' והקשו ע"ז ראשה פרוע דאורייתא היא, פרש"י ואמאי לא קרי לה דת משה עכ"ל, משמע דאין טענה רק משום קריאת השם בלבד, דדת משה היינו דברים הנאמרים בתורה, וכיון דגם ראשה פרוע דאורייתא ראוי שיקרא נמי דת משה, אבל להלכה דת משה וד"י שווים. ועי' שד"ח מעי' גירושין ס"ס ב', אם יש חילוק בין ד"מ לד"י לענין התראה, ולהנ"ל לכאורה ד"י נעשה ד"מ.

כד) אך בענין יוצאת בל"כ, י"ל, דדוקא בזמניהם, דהיו כלל האנשים והנשים נוהגים בצניעות, כדין תה"ק, כל שאשה אחת פירשה מדרכיהן, הי' זה מורה שהיא פרוצה, ושבע תועבות בלבה, וכתב

הצניעות פרק ה' והישועה קמט

הרא"ש (כתובות ע"ב) במשנה משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדא עכ"ל, ולשון הבית שמואל (ר"ס קט"ו) דאז יש לחוש שמא תזנה תחתיו ע"כ, משא"כ בזמן הזה, דמסתמא מה שעושה הוא נמשך מזרם החברותא שלה, וגם כנהוג בעוה"ר, בסתמא גם הבעלים מסכימים עם שיטתם ר"ל, ממילא אין בזה שום הוכחה על השבע תועבות דבלבה דווקא, רק כולם כאחד יחד צריכים לשוב בתשובה שלימה להבורא ב"ה, ולהתנהג בדרך הטוב והישר, בצניעות ובקדושה כמצות הבב"ה, וממילא אין שייך לכאורה דין דיוצאה בלא כתובה.

כה) ויש לדייק לכאורה דפירשו שם בדת יהודית ארבעה דברים בלבד, והרי לפי דברינו הנ"ל, כל ביטול מנהגי צניעות אסור מה"ת, ומאי שנא הני, וי"ל דד' דברים אלו לכאורה אין נראה בהם הפריצות, שהרי פירשו בראשה פרוע, דשערה מכוסה במטפחת, רק שאין עליה רדיד ככל הנשים, וכן טוה בשוק, וורד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה או לחיה, לכאורה אין בזה פעולה ממשית האסורה, רק שהגביהה ידיה בשעת טויתה, דנמצא החוט כנגד פניה לפי שעה, וכן לפרש"י שכתב בית שמואל (ס"ק י') נגד פני' של מטה, לא נזכר שום גילוי, גם טוה בשוק, בזהירה בכיסוי זרועותיה, אין איסור, והזרועות מתגלים רק בהיסח הדעת בע"כ, כמבואר בתוס' (פסחים נ:) ד"ה מתקולתא, וכן משחקת עם בחורים, דמבואר בבית שמואל (ס"ק י"ב) דכולל כל שמדברת

שיחה יתירה, גם בלי שחוק, ס"ד דאלו לאו פריצות
נינהו, קמ"ל דגם בשביל אלו יוצאת בלא כתובה, ולא
שבאו למעט דחוץ מאלו אינם בכלל איסור, בכ"ז ק',
דלא מצינו דיוצאת מבעלה, בשאר שינוי מנהגים,
וי"ל דאלו הם גדרים כוללים, חיוב רדיד, שתתעטף
בצניעות, באיסור מראה זרועותי, תזהר מפריצות
באברי גופה, באיסור דטוה ורד, תמנע מלהתייפות
בפני אחרים, באיסור חוט מתרדד, תמנע משאר
טכסיסי זימה, באיסור מדברת לכ"א, תמנע מדבור
מיותר לאיש.
